

5. Linguistic theory meets lexicography

Számítógépes lexikográfia olvasószeminárium

Vadász Noémi

2019. tavasz

Alapgondolat: egy szót legjobban azok a nyelvtani konstrukciók írják le, amelyekben szerepel, valamint azok a kötelező és opcionális társai (komplementumok, módosítók, melléknevek stb.), akikkel ezekben a konstrukciókban együtt szokott előfordulni. Ezeknek a társaknak a leírása a szó jelentésének a leírása.

Fillmore keretszemantikája:

- a szavak különböző jelentéseit írja le
- milyen más szavakkal fordulnak elő a különböző mondatokban

- számítógépes lexikográfia
- korpuszból (British National Corpus) szemantikai és szintaktikai annotációval
- a szavak azokkal a keretekkel vannak ábrázolva, amelyeket *előhív*nak (evoke)
- minden szójelentés pontos leírása (annak az összes szemantikai és szintaktikai viszonyaival) és grammatikai viszonyok formálisan kódolva
- computer assisted, semi-automatic
- human readable, computer searchable
- **https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/about**
- szabadon elérhető
- spanyol, német és japán utódok is születtek

- LU (lexical unit): a szójelentés, amit leírunk
- frame: a keret, amit előhív
egy eseménytípus (pl. beszéd, mozgás, mozgás stb.) sematikus leírása az abban az eseményben tipikusan fellelhető elemekkel (szereplők, kellékek és konceptek), ezek a frame elemek (FE)
- kontextusok, amelyekben a LU-t találjuk (frázis vagy mondat)

evokálás: azért tudunk egymással kommunikálni, mert az egyes LU-k nagyjából ugyanazokat a kereteket evokálják bennünk, tehát közös interpretáció születik

Jo asked her brother to help her.

REQUEST

- **Speaker** (Jo)
- **Addressee** (her brother)
- **Message** (to help her)

hasonló kereteket evokálnak: *order, appeal, command, suggest, beg*
(akár igék, akár főnevek)

- a keretek hálózatot alkotnak
- hierarchikusan rendeződnek, szülő- és gyerekkalcsolatokkal
- egy keretnek lehet nulla, egy vagy több szülője
- egy keretnek lehet nulla, egy vagy több gyereke
- öröklődés áll fenn közöttük
- <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/FrameGrapher>

Hogy készül egy elemzés?

- leírják a keretet, az ahhoz szorosan (core) és lazán (peripheral) kapcsolódó (pl. LOCATION, DURATION, FREQUENCY) tartozékaival együtt
- felsorolnak minél több szót, amelyeknek egy jelentése ugyanezt a keretet hívja elő
- minden LU-hoz kinyerik a korpuszból a kontextusokat
- a mondatokban kiemelik a FE példányait és annotálják:
  1. a frázis típusát (főnévi, igei, melléknévi stb.)
  2. a grammatikai funkciót (alany, tárgy, komplementum)
- a {FE, frázis típus, grammatikai funkció} hármasa a valencia

*Jo **asked** her brother to help her.*

Speaker/NP/subj   Addressee/NP/compl   Message/VP.to/compl

Miért jó ez a lexikográfusoknak?

A valencia a legfontosabb, amire a lexikográfusnak oda kell figyelnie egy szótári bejegyzés elkészítésekor.

A keretszemantika...

- koherens elmélet
- szisztematikus rendszer
- a korpuszadat kevésbé szubjektív feldolgozását teszi lehetővé
- segít meghatározni, hogy mi releváns

Intuíció pl. arról, hogy milyen LUKat lehet elkülöníteni egy szóhoz

→ szubjektív, megbízhatatlan, taníthatatlan

egy elméleti keret

→ formalizált, objektív

lexikális függvény: a szavak kombinációjának egy speciális fajtája

Wilson had committed a serious crime.

- amikor bűntényt **csinálunk**, akkor általában *elkövetjük*
- ha a bűntény **nagy**, akkor *komoly*

függvények:

• commit+crime	OPER	operating verbs
• serious+crime	MAGN	intensification

ECD (Explanatory Combinatorial Dictionary)

- elméleti lexikon
- formalizáltan katalogizálja a LUK szemantikai és kombinatorikai jegyeit
- orosz, francia

Lexikográfusoknak:

- a finoman kidolgozott, elméletileg megalapozott szótár
- abból leszűrt adatbázis a legfontosabb kollokációs mintákkal
- az adatbázis egy csekklistaként használható

Mel'čuk szótára

verb+noun object

- doing, making operation   commit a crime, do your homework, perform an operation
- make st start   launch an inquiry, acquire a habit, impose sanctions
- make st end   lift sanctions, stamp out abuse, break a habit

noun subject+verb

- what the noun typically does   rumours circulate, heart beats
- how st starts   war breaks out, an impression forms
- how st ends   a meeting closes, sounds die away

adjective+noun

- a big or major example   a serious accident, an unmitigated disaster
- a small or minor example   gentle exercise, a minor injury

Egy LU lexikográfiai rekordja

1. a szó inherens tulajdonságai (amit az anyanyelvi beszélő tud egy szóról)
2. kontextuális jellemzők (pl. korpuszból)
3. a forrásszöveg tulajdonságai (pl. műfaj)

A szó inherens tulajdonságai:

argue

• szófaj	ige
• inflexiós változatok	argue, argues, argued, arguing
• grammatikai viselkedés	argue with sb about st
• szemantika	poliszém, kommunikációt fejez ki

persze ezeken lehet vitatkozni...

1	The congestion on our roads	argues	that a serious vehicle tax should be levied.	3
2		'You'll stop	arguing	and do as you're damned well told!' 1
3	We spent most of our time in cafes,	arguing	and holding hands.	1
4	He was penalised for joking and	arguing	disruptively yesterday.	1
5	These features	argue	for a local origin.	3
6	Margaret Mead	argued	for a nurture perspective on behaviour.	2
7	There was a lot of	arguing	going on between Mum and Dad.	1
8	This can be seen, they	argue,	in many forms of state intervention.	2
9	The teachers and medics were	arguing	about who has which square inch of my time.	1
10	Dr Wilson	argues	that if ants were to disappear, most of the ...	2
11	Richard Dawkins has	argued	that it is their genes that survive.	2
12	Like Pareto, Burnham	argued	that Marxism was a self-serving ideology.	2
13	This lack is a key factor	arguing	against the existence of such a relationship.	3
14	Don't try to	argue	him out of it now – it's too late.	4
15	The platoon commander was	arguing	with a gang of Christian Phalangists.	1

argue

LUk

1. the sense of *quarrel, dispute*
2. the sense of *maintain, make a case for*
3. the sense of *indicate*
4. the sense of *persuade*

Minden LUhoz más keret tartozik.

LU-1 *Sam was arguing with his brother about the money.*

Keretelemek:

1. résztvevő¹: aki veszekszik
2. részvevő²: akivel veszekednek
3. téma: amin veszekednek

A mondatot annotálják a fenti keretelemekkel és az azokhoz tartozó frázistípussal és grammatikai funkcióval.

Köszönöm a figyelmet!